

Hej! Det här är jag,

elva år gammal (1948). Jag är lite äldre nu.
Jag gillar att tänka och titta tillbaka lite då och då.

Här följer en berättelse om Vallsjöbolstrakten
i min barndom, på drygt trettio sidor.

Mariestad i mars 2017/ Alf

NÄRVARANDE I
VALLSJÖBOL PÅ
1940- TALET

IAKTTAGELSER
OCH
INTRYCK

Alf Gunnarson

MMXVII

INNEHÅLL

BILDBEVIS

FÖRETAL

Utan att förtala,
vill jag förtälja lite om:

MEDBORGAREN 370411-6130

BECKTRÅDGUBBEN

NYHETER FRÅN VÄRLDEN

NAMN ATT LÄRA SIG

ATT MÄTA TID

och

SOM SAGT, SOM VAR

med undertexter om
en som inte svor
en som sjöng
en som tippade
en som hade humor
en som ogillade Stalin

samt något om

våren

sommaren

hösten

vintern

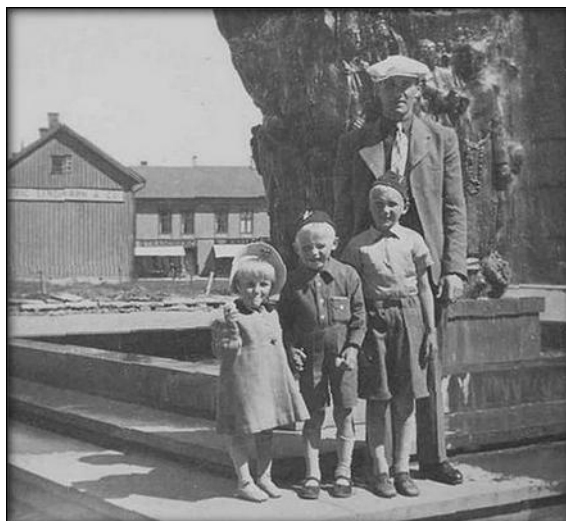
EFTERTEXT

HEMMAVID

Far på färd, flygfoto och far, fältmässig.

UTFLYKTER

Far & mor & tre barn. Där uppe: Skara. Utanför domkyrkan. Där nere: På gränsen mellan Västergötland och Närke. (Sorgbanden markerar morfars bortgång).

HOTFULLT

HOPPFULLT

FÖRETAL

Två rader ur en dikt och en målning:

NOG FINNS DET MÅL OCH MENING MED VÅR FÄRD
MEN DET ÄR VÄGEN SOM ÄR MÖDAN VÄRD

Rubriken är hämtad från den väl kända dikten "I rörelse" av Karin Boye. Målningen, av Pablo Picasso, skildrar hur de tyska nazisterna, påhejade av spanska nationalister, bombade den baskiska staden Guernica sönder och samman under det spanska inbördeskriget 1936– 1939.

Vän av ordning frågar måhända: Vad angår den dikten och den målningen mig? Mitt svar: Den dikten (skriven på det sena 1920-talet) är tidlös och den angår alla. Det gör också detta Picassos mästerverk som förvisso är ett spektakulärt minnesmärke över en stads förstörelse, men också ett varningsmärke för den sortens vansinniga maktutövning som präglade decenniet därpå, med förstörelse, illdåd och helveteshandlingar i en omfattning som världen aldrig tidigare skådat.

Guernica bombades den 26 april 1937. Det var två veckor efter min födelse i Vallsöbol – en by i utkanten av Finnerödja socken, i Vadsbo härad, Skaraborgs län.

I fortsättningen tänker jag berätta lite om händelser i min närhet, från 1930-talet och framåt. En del har jag redan skrivit om i andra sammanhang, så det kan bli en del upprepningar. Men perspektivet är ett annat nu, när händelserna ligger ännu längre tillbaka i tiden.

Mariestad, våren 2017

A4

MEDBORGAREN 370411-6130

Jag föddes på en söndag och så vitt jag förstår är chansen att bli söndagsbarn $1/7$ eller 14,3 %. Rätt stor chans alltså. Men det är klart: Den statistiska möjligheten att bli ett vardagsbarn är mycket större. Jag råkar också vara född i Vädurens tecken. Om någon ovillkorligen vill komma till världen i ett visst stjärntecken är utsikterna rent matematiskt $1/12$ eller 8,3 %. Här ska dock inget horoskop ställas. Ingen har någonsin spått mig i ett direkt möte. Allt sådant där är ju nonsens och ingenting annat, så bort från det. Men vad nu då?

Varje människa har nog en inneboende tillrättavisare, som säger "stopp och belägg" och viskar korrigeringar i ens öra. Så skedde just här och nu. Jag påmindes om att jag – factum est – en gång i mitt liv blivit spådd på "riktigt".

Det var i augusti månad 1947, när det var stor utställning i Örebro. Far tog då med sig sina tre förstfödda, Bernt, Alf och Britt, till faster Mildred och hennes Kafé Hansa i Örebro, där också farbror Gustaf och faster Ingeborg anslöt. Mor och vår lillasyster Barbro fick inte följa med, eftersom Barbro var alldeles nyfödd och troligen helt ointresserad av utställningar, nöjesfält och andra sådana attraktioner. Nå väl, efter diverse aktiviteter i högt tempo och som kulmen, en svindlande rundtur i en super- karusell, vinglade vi fram bland marknadsstånden i skymningen och plötsligt blev jag inknuffad (möjligen indragen) i ett tält, där det satt en huvudsakligen svartklädd spågumma (som vi såklart kallade spåkärring), troligen runt trettio år gammal, med jättelika ringar i öronen och en färgglad slöja, som dolde minst halva ansiktet. Hon pratade sparsamt på bruten svenska, men varje gång hon öppnande munnen luktade det väldigt mycket vitlök. Det kostade en krona att få veta allt väsentligt om sin framtid.

T v: Utställningsområdet i Örebro. T h: Enkrona, med Gustaf V på aversen.

Damen i svart synade min ena handflata, kuperade en kortlek,

lade ut det ena kortet efter det andra på ett litet uppfällbart bord som stod mellan oss och siade om än det ena, än det andra. Vad fick jag veta? Jag är ledsen, men det har jag glömt.

Min tillrättavisare tiger still, så sannolikt har jag verkligen glömt, vad oraklet på den stora utställningen ställde i utsikt. Däremot är jag en smula störd av att den där redan två gånger omtalade tillrättavisaren bör ha ett mera modernt namn. Nu för tiden finns det, som bekant, APP- ar för nästan allting, så vad jag har, är väl en Saklighets- APP (SAPP), en applikation, icke till en dator eller smart telefon, men väl till den med data fyllda hjärnbalken. Möjligen förvaras mänskligt minne i någon annan del av hjärnans alla vrår och vindlingar. Jag har ingen aning och har troligen aldrig haft. Min SAPP samtycker. Gott så!

BECKTRÅDGUBBEN

Ett liv som luffare. Hur kul var det? Hur mycket frihet, jämlikhet och broderskap fanns det i en västgöta- vagabonds liv? Ja, nog upplevde väl luffarna ett visst mått av frihet, men den måste rimligen ha varit mycket begränsad och jämlika med folk i allmänhet var de naturligtvis inte. Luffare vandrade sällan tillsammans. De var ensamvargar och det var nog ömsesidigt främlingskap i vandringsmännens möten med så kallade "vanliga" människor.

Det finns två luffar- huvudpersoner i litteraturen (och filmen) som många minns. Den ene skapades av Harry Martinsson på 1940- talet i "Vägen till Klockrike" och den andre av Astrid Lindgren på 1950- talet i "Rasmus på luffen". Harry Martinssons Bolle gestaltades på film av den oförliknelige Anders Ek och Astrid Lindgrens Paradis- Oskar av den på sitt sätt lika enastående skådespelaren Åke Grönberg. Bolle mötte flera medbröder under sin strävsamma väg till Klockrike (dit han aldrig kom fram). Tre av dessa kallas så trevliga namn som Ångerfulle Axel, Vägdamm och Skötsamma Gisen.

Min SAPP meddelar nu, lite försynt, det vanskliga i att utnämna någon till att vara oförliknelig och enastående. Minns, menar min SAPP, att Allan Edwall senare gjorde en Paradis- Oskar som inte gick av för hackor. Och Rasmus- killarna, i sina respektive skepnader, var inte att leka med, eller hur? Jo visst, det är sant. I sanning är det så!

Vår egen Paradis- Oskar (eller Vallsjö- Bolle, om man så vill) kände vi inte vid namn. Han kallades helt enkelt för Becktråd-

gubben och han kom alltid i början av juni, ungefär när sommarlovet från skolan började. Till utseendet var han inte olik Åke Grönbergs Paradis- Oskar, fast han var lite större på alla ledder och inte fullt så traselegant i sin klädsel som filmens luffare. Han såg ändå tämligen vårdad och trovärdig ut och han talade ett språk som var oss bekant och tämligen befriat från kraftuttryck. Det som främst väckte uppseende var att han, trots värmen, var vinterklädd från topp till tå. Han bar en jutesäck på ryggen och den var mera välfylld än jultomtens. Där hade han sitt bohag och sin mobila verkstad. Han sa god dag, god dag och slog sig ner i gröngräset och öppnade säcken med värdighet, tog fram garn och beck och tillverkade becktråd till ett värde av fem kronor, eftersom det var just en femma som anslagits för ändamålet.

Efter väl förrättat värv fick han en kopp kaffe, med påtår, tackade för sig och bröt upp. Var han kom ifrån och vart han var på väg var hans ensak. Någon gång kom han mot kvällen och då hörde det till god ton att erbjuda honom övernattning. Men mor viskade till far: Tänk om han har loppor! Luffaren tänkte troligen i liknande banor: Frun tror nog att jag har loppor, så det är bäst att jag ligger i uthuset! Det blev bestämt att ladugården skulle bli hans härbärge. När gårdens folk vaknade på morgonen var han redan borta, på väg att marknadsföra sin produkt, på vilken han hade monopol, någon annan stans i vår socken, som hette Finnerödja, eller kanske i den närliggande, som hette Hova.

Har jag någonsin sett en människa med så svarta fingrar som Becktråd- gubbens? Ett ögonblick bara. Jag ska kolla med min SAPP. Nej, det har jag inte.

NYTHETER FRÅN VÄRLDEN

"Livet blir enklare om alla sköter sitt och inte lägger sig i det man inte har med att göra. Likaledes blir var och en salig på sin fason och arbete befrämjar hälsa och välbefinnande. Var sak har sin tid och var dag har nog av sin egen plåga. Tala är silver och tåga är det guld, av samma valör som morgonstunden har i sin mun och man ska rätta munnen efter matsäcken. Man ska inte säga av den gren man sitter på, trots att pengar inte växer på träd. Som man sår får man skörda och nöden har ingen lag. Otack är världens lön, men olika faller ödets lotter, så osvuret är bäst."

Det här var ett hopflätat axplock av ordspråk som, dagligen och

stundligen, kryddade språket i dåtiden. Talesätten var så vanliga och så självklara att både barn och vuxna förstod meningarnas innebörd, även om de travesterades lite grann, för att passa bättre in för tillfället ifråga. Men vissa talesätt var faktiskt förbehållna föräldrarna, eftersom "även små grytor hade öron" och "det dom inte vet har dom inte ont av".

Min SAPP viskar: Det här börjar bli tjugigt! Nu får det räcka, eftersom "inget är nytt under solen" och "lagom är bäst".

I Vallsjöbolstrakten var Mariestadstidningen (Tidning för Skaraborgs län) de flestas husorgan. Den kom klockan elva på vardagarna, om brevbäraren var punktlig. En del hushåll hade därutöver någon rikstäckande tidning, såsom Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet eller Göteborgsposten. Den värdekonserverna tidningen Dagen var många förstaval, efter att den startats i mitten av 1940-talet. Jag vet ingen som prenumererade på Nerikes Allehanda eller, för den delen, Örebrokuriren, eftersom gränsen mellan landsdelarna Götaland (Västergötland) och Svealand (Närke) ännu vid den tiden var mycket skarpare än i dag! Vi hade Göteborgs-Posten nästan jämnt, men en kort tid blev den utbytt mot Svenska Dagbladet. Jag vet inte varför. Troligen var inte orsaken den, att man kunde säga "Svenska Dagbladet" ett antal gånger i rad och därmed avgöra hur långt borta åskvädersblixten slagit ner. Ett "Svenska Dagbladet" ansågs motsvara en sekund och det ansågs vara ett rimligt mått på ljudets hastighet per sekund. Som sagt: Det fanns enklare sätt att bedöma åskans framfart.

Radion var rikstäckande och där togs vid den tiden ingen hänsyn till landsdelar, landskap och län. Anropet "Stockholm- Motala!" vände sig till hela Sverige. I och med elektrifieringen i slutet av 1930-talet, gjorde radion sitt stora genombrott på landsbygden. Visst hade det funnits kristallmottagare med hörlurar tidigare, men det var elektriciteten som verkligen satte spänning på tillvaron. Rösterna i radion var inte så många. Det var mest hallåmannen Sven Jerring, nyhetsuppläsarna från TT (Tidningarnas Telegrambyrå), Dagens eko- pratarna och väderleksrapportörerna som blev igenkända.

Sven Jerring var först och störst. Han var verkligen radiorösten med stort R. För ett litet barn i början av 1940-talet, som började uppfatta saker och så sakta fatta sammanhang, var radion som

pratade och spelade musik lika självklar som att föräldrarna samtalade, eller att mor satte sig vid orgeln och spelade en stump. Men det är klart att barnet ibland funderade på, varför radions humör skiftade så snabbt. Ena stunden var det en lugn och trygg farbror som pratade och därefter kanske en annan farbror som hette Bertil Boo. Han sjöng så fint och så plötsligt en röst lika allvarlig som prästens, under högmässan i kyrkan och sedan . . . som om radioapparaten blivit alldeles galen, en vrålande gaphals som inte ens hade förstånd att tala svenska. Kanske fick man sedan höra en sångare som till och med överträffade Bertil Boo. Man lärde sig så småningom att han hette Jussi Björling. För en tre- fyra- åring var det mycket att ta in och det var mycket att försöka förstå. Detta att vrida på en ratt (den till vänster) och väcka apparaten och sedan vrida den andra (högra) ratten och följa det röda streck som rörde sig över så många konstiga namn, utöver Motala, var mer spännande än att ta del av de mest fantasieggande sagor som fanns att läsa.

Sagorna var inte så många och om de kom fram, var författarna troligen H. C. Andersen eller Bröderna Grimm. Långvågsradiostationer som Brattislava, Stavanger, Tallinn och Hilversum, med grön text i fönstret på radions framsida, var mera spännande namn än de i sagorna. Särskilt Brattislava, av okänd anledning.

T v: Bertil Boo. T h: Den vanligaste radio-
rösten. Sven Jerring (den 8 april 1937) .

För lantbrukarna var radions väderleksrapporter minst lika viktiga som TT- nyheterna. Jag minns det äldre paret som bodde i Vallsjöbols närhet (och ännu närmare Mossebo), som länge framhärdade i att inte skaffa någon radio. På frågan varför, svarade frun i huset: "Vad skulle vi med en radioapparat till? Vädret det blir som det blir i alla fall!"

Min SAPP har varit tyst som en mus ett tag. Är den bortkopplad? Nix, dessa APP: ar är ständigt uppkopplade, om än stundtals i viloläge. Men nu väckte jag kanske en björn som sover. Det finns faktiskt fler APP: ar, alla lika (o)pålitliga som den redan

presenterade: En som alltid säger "ja": (JAPP), en som säger "nej" till allting: (NAPP) och en som uppmanar till att pausa (PAPP). Dessa tre kommer bara undantagsvis att få något utrymme i texten. Men den sist nämnda (PAPP: en) får i detta nu sin vilja fram, eftersom JAPP och NAPP jämnar ut varandra. Timmen är dessutom sen och det blir en dag i morgon också.

NAMN ATT LÄRA SIG

I Mariestadstidningen var det sällsynt att någon från Vallsjöbol och omnejden var nämnda. Om så var fallet gällde det huvudsakligen annonser om någons frånfälle, ett pars förlovning eller vigsel, någons födelse eller någons kommande födelsedag, om vederbörande fyllde jämna år. Med jämna år likställdes faktiskt 65, 75, och 85-årsdagar. När någon särskilt ville påminna allmänheten om sin förestående födelsedag, hände det att han/hon satte in en annons med texten "Eventuell uppvaktning på min födelsedag undanbe(de)s vänligt men bestämt! NN." Skämt eller allvar? Döm själv! I riksradien nämndes aldrig ställen som Vallsjöbol, Herrängen, Eriksåsen eller Mossebo. Inte som jag hörde i alla fall. Tänk om TT-mannen hade läst upp ett telegram som detta: "Från välunderättad källa i Gårdsjö meddelas att de tyska trupperna intagit Lövsåsen, samtidigt som intensiva brandbombattacker riktats mot sågverken i Motorp". Så häpna vi skulle ha blivit! Men, tacksamt nog, hände det aldrig. Det stora kriget var långt borta i barnens medvetande, trots att det bevisligen var väldigt nära, om man med nära menar Danmark, Norge och Finland.

Ett barns värld under de första medvetna åren är som en cirkel, från början väldigt begränsad, med mittpunkten och en inre cirkel i den egna familjen, i det egna hemmet. Men det är ingenting statiskt. I takt med att det egna jaget vuxit några centimeter under några månader och något år, har cirkelns radie vuxit med meter, kilometer och rent av mil. Barnet börjar fatta att det finns en mängd sådana där cirklar och att många är mer eller mindre beroende av varandra. Ett fåtal cirklar överlappar den egna, men långt fler ligger utom syn- och hörhåll och framstår därmed som otydliga och mindre viktiga.

Det var ordning och reda på den tiden, vad gällde det som var ditt och mitt, ert och vårt. Kossorna tog sig inte för att gå till någon annans ladugård, när det var dags för kvällsmjölkningsen, hästarna

gick inte till någon annans stall för att bli avselade, grisarna gick inte till någon annans stia, hönsen gick inte till någon annans reden och folk gick inte till någon annans viste, när det var dags att lägga ännu en dag bakom sig. De gick hem till sig, eftersom borta var bra, men hemma bäst. Hemmen var ibland omgärdade av ett staket eller en granhäck och det fanns oftast en grind att öppna och stänga. Vallgravar var däremot obefintliga i Vallsjöbolstrakten. Var skulle de ha legat? tänker jag. Omkring Vallsjön (gården) kanske.

I den lilla cirkel, som var vår egen värld i Vallsjöbol, fanns en mor, en far och fyra barn, födda under en period av tolv år (1935 – 1947). Vidare fanns det en farfar och hans Elsa, som var i stället för den farmor vi aldrig träffat. Elsa hade två söner, varav en var Elsas egen, från ett tidigare äktenskap och den andre var farfars son. Morfar och mormor bodde i Barrud, som låg så långt bort att vi bara träffade dem ytterst sällan. Det blev dock ändring på det vid mitten av fyrtiotalet, då de flyttade till Vallsjöbol och bodde närmare än någon annan. Morfar hade två bröder som tillhörde samma familj i Barrud. Tidigt fick vi veta att morfar hade tre syskon till, varav en var framliden (för att använda det språk som Alexander McCall Smith använder i nutidens "Damernas detektivbyrå") och två syskon till, som bodde i Amerika och dit var det mycket, mycket längre än till Barrud, så deras familjer såg vi aldrig röken av. Det kom visserligen en massa brev och skickades ungefär lika många och det fanns hur många foton som helst, men det hjälpte inte. Det gick inte att begripa vem som var vem och till barnets inre cirkel hörde de inte. Det gjorde däremot faster Mildred, farbror Gustaf och faster Ingeborg. De bodde så pass långt borta som i Örebro och Karlskoga, men de ställena låg närmare än Amerika, det förstod man, eftersom de kom på besök titt som tätt och de platsade därmed i cirkelns innersta krets.

SAPP- en vill nu påpeka att det är ologiskt att nämna bara tre personer vid namn här uppe. Alla de andra då? Det ligger något i det, så här är deras namn i den ordning de nämndes, utan att nämnas vid namn: Birgit, Gunnar, Bernt, Alf, Britt, Barbro, (Ida), Carl, Erik, Lennart, Johan, Augusta, Carl, Adel, Ida, August. Det fanns två Carl och två Ida att hålla isär och det var ju inte så lätt. Efter hand blev det färre namn, eftersom folk avled. Men även de avlidna hade förstås ett namn och oftast två (eller fler), om rätt skall vara rätt. Och det ska det ju, men min SAPP säger att det räcker med tilltalsnamn i det här sammanhanget.

Folk som inte tillhörde den närmaste familjen kallades vanligen vid förnamn och det ställe de bodde på. Här är några exempel: Johan i Borga och Maria, Frans i Kavelbrona och Anna, Gustaf i Borgamossen och Hanna, Linus i Mossebo (och ingen, senare Greta), Tage i Rosendal (och ingen), Oskar i Vallsjöbol och Ester, Oliver i Herränga och Emelia, Johan i Ersåsen och Anna, Gustaf i Ersåsen och Hanna, Axel i Ersbacken, Ivar i dito och Edit, och så vidare och så vidare. I några fall var det genitivformen av den/ de boendes efternamn som talade om vilket ställe det handlade om. Man sa: Elggrens, Sahléns och Finnborgs. Fanns det flera med samma förnamn och gårdsnamn, fick det bli även efternamnet (för tydlighets skull). "Hos Gustaf Persson och Ingrid, i Vallsjöbol", hette det. Sonen i samma familj kallades "Ove i Vallsjöbol" rätt och slätt. Hans- Owe fanns det ingen som hette vid den tiden, åtminstone inte i Vallsjöbol. ☺

De som hade ett väldigt kort efternamn, som familjen Öh, fick heta "Öhs i Midskog, troligen av den anledningen att bara Öhs kunde uppfattas som tämligen obegripligt. Fast, även Midskog, som det skrivs, skulle varit svårbegripligt. Man sa: Mesko! För den som bodde på ett högt beläget ställe, bytte man preposition och det blev "på" i stället för "i". Mest känd för att vara "på" var nog Kalle på Enebacken. Han hade flera bröder, men de var mindre omtalade i vardagslag. Varför det var så, vet jag inte. Eller: Det vet jag, men vi kan inte stanna på Enebacken hela dagen. Kalles kalkoner var inte kul. De var ökända, i alla fall av mig. De fulingarna fanns på vägen till skolan, där de alltid var i vägen, tycktes det.

Allt var inte logiskt. Enebacken låg väl bara marginellt högre beläget än gårdarna i centrala Vallsjöbolsbyn. Men det var ingen som betitlades NN på Vallsjöbol. NN i Valljöbol, sa man. Däremot sades folk bo på Vallsjön, inte i Vallsjön, kanske av det skälet att de faktiskt inte bodde, vare sig i sjön eller på sjön Vallsjön. Det påminner mig om Bernts arbetskamrat i Bahult, under hans korta snickerifabrikskarriär på 1950- talet. Där arbetade Bernhard i Bäckén, som på Bernts fråga om han var född i Bäckén, svarade: "Jag är väl för fan ingen fisk heller!"

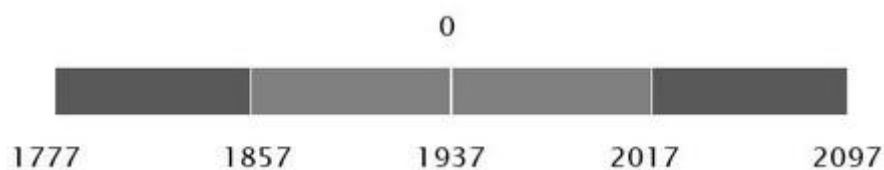
ATT MÄTA TID

Det finns så många hjälpmedel för att mäta tidens gång. Klockorna mäter sekunder, minuter och timmar. Almanackorna

visar dagar, veckor och år. En vecka har sju dagar, det vet ju minsta barn. Vad barnet kanske inte tänker på är att veckan också har sju nätter, eftersom den tiden till stor del är ägnad åt sömn. Vad är det för dag i dag, säger man. Aldrig att någon formulerar det som: Vad är det för natt i natt? Det skulle väl vara i samband med de stora helgdagarnas nätter i så fall och främst då julnatten och nyårsnatten, när det (nästan) är som mörkast och så midsommarnatten förstås, då det (nästan) är som ljusast. Problemet med natten är ju att den delas mellan två veckodagar. Därför säger man oftast "natten mot tisdag", sällan "natten efter tisdag", Sådana saker och mycket annat måste ett barn få kläm på, vilket barnet vill eller inte. Ingen vill ju vara dagvill och veckovill. Att varken veta ut eller in är inte något bra. Tvärtom!

Hur ses det då i allmänhet på tid? Att se framåt är laddat med mera positiv klang än att se bakåt. Det sägs ofta att man måste se framåt, trots att kanske framtiden har en hel del elände att erbjuda. Den som tittar bakåt blir gärna misstänkt för att vara en bakåtsträvar, särskilt om densamme antyder att det var bättre förr. I vilket fall som helst vill jag gärna hävda att det är rätt att titta tillbaka också. Om man är bilförare, till exempel, är det väldigt rätt att titta i backspeglarna då och då.

Sett över längre tid är det inte heller fel att ha lite hum om dåtiden. Ämnesområdet Historia, i alla de former, handlar såklart om det som varit. Det som är, blir historia först i morgon och det som blir i morgon, är historia i övermorgon. Sådant här är förstås självklarheter för vuxna. Jag har formulerat det utifrån ett minderårigt barns perspektiv, vilket nu lämnas för att följas av en utläggning om tid i ett längre perspektiv. Det är bra att veta var man befinner sig geografiskt och det är bra att veta var man befinner sig i den föränderliga historien och saker som hände för åttio år sedan är inte så långt bort som man kan tro, om man närmar sig dåtiden stegvis. Det är enklast att välja sig själv som exempel. Jag är född år 1937. Det har gått nära nog åttio år. En lång tid. Till och med en mycket lång tid. Om man tänker sig en tidsaxel, med 1937 som år noll:

Nu var jag nog lite djärv, för min SAPP är genast på hugget och tycker så här: "Du kan väl inte på fullt allvar mena att vi ska inrätta en ny tideräkning bara för att du råkade bli född det året. Vem tror du att du är? En Messias, en Kristus? Vad i hela Fridens namn håller du på med"? Jag svarar: "En vandring på tusen mil börjar alltid med ett steg. Roma non uno die aedificata est! (Rom byggde inte på en dag). Men, enligt en helt otillförlitlig källa, började romarriket byggas år 753 före Kristi födelse och många tvivlar på att Jesus Kristus verkligen föddes år noll. Får jag fortsätta?"

Ja, det fick jag. Tack för det! Åttio år tillbaka i tiden, från zero, och vi befinner oss i året 1857. Morfar kommer till världen om tio år, mormor om nitton, farfar om tolv och farmor om femton år. Karl XV är kung i Sverige. Stockholms befolkning passerar 100 000-strecket. Ett feltryckt (gult i stället för grönt) frimärke, tre skilling banco, stämplas i Kopparberg och kommer senare att bli väldigt uppskattat av filatelister i hela världen. Det blir på modet att klä sig i krinolin, om man är kvinna och inte bor för trångt.

Fr v: Kung Karl XV, kvinna i krinolin och ett unikt frimärke.

Tar vi ytterligare ett åttioårskliv bakåt i tiden är vi plötsligt mitt i senare delen av 1700-talet, i den 31-åriga kung Gustaf III:s Sverige. I Amerika pågår det så kallade revolutionskriget (1775 – 1781) som leder till att staten USA blir till. Självständighetsförklaringen har antagits av kongressen året före, den 4 juli. Gustaf III kan senare skryta med att han var först i världen att erkänna USA som ny stat. Kanske är det barnsligt att tänka: Hela USA:s historia ryms i princip inom tre åttioårsperioder. Men så är det och kronan på det verket heter alltså Donald Duck. Förlåt, där slant tanken! Trump ska det vara. Donald som Donald, dock.

Karl XII (Cederström) vid Narva 1700 och slottet Tre Kronor.

Det känns frestande att ta ytterligare ett åttioårskliv bakåt i historien – från 1777 – och då befinner vi oss i det händelserika året 1697 i Sverige. I april det året avlider kung Karl XI och Karl XII tar vid, femton år gammal och långt ifrån myndig. Det utses en förmyndarstyrelse, med modern, Hedvig Eleonora, i spetsen. I maj brinner slottet Tre Kronor ner och kungafamiljen blir husvill. Den egensinnige ynglingen går inte att hejda. Han ger sig inte förrän han, innan året är slut, har blivit både myndigförklarad och krönt. Ack ja! Fyra perioder om åttio år bakåt i tiden och 1700- talet har inte ens börjat. Tänk en sådan period framåt i tiden – fortfarande från nu – och årtalet blir: 2097. Två perioder: 2177. Tre perioder: 2257. Fyra perioder: 2337.

”Då kommer det att ha gått 3090 år sedan Romarna lade de första grundstenarna”, viskar min SAPP och en sak till: ”Du har ingen bild, vare sig från 2097, 2177 eller 2337!”

Nej det har jag inte. Men nu är det dags att byta ämne.

SOM SAGT, SOM VAR

Tre barn i Vallsjöbol 1941 – 42: Bernt, Britt och Alf.

När vi växte upp i utkanten av Vallsjöbol på 1940- talet hade vi ingen aning om att vi var fortsättningen på en lokal historia som börjat minst 400 år tidigare. Jag vågar nog säga att ingen hade en aning. Senare fanns det några eldsjälar (Allan Vörde med flera) som började gräva i arkiven, där de fann pusselbitar som så småningom kunde flätas ihop till en helhet som, med alla sina brister, ändå ger en god bild av ett hemman och en bys utveckling under fyra sekel. När jag 2010 satt i Skövde med det där materialet i form av lösa lappar, dokument, kartor och bilder och samrådde med Hans- Owe och Leif i långa telefonsamtal och mejl, fram och tillbaka, tänkte jag ofta på ett klassiskt ordspråk, som jag en gång lärt mig och aldrig lyckats befria mig ifrån. Det var den romerske filosofen och författaren Lucretius (född cirka 100

år f. Kr.) som formulerade sig så här: NIL POSSE CREARI DE NILO (inget kan skapas ur inget).

När jag nu sitter här (i Mariestad) några år senare och i tankarna befinner mig i samma miljö (Vallsjöbol med omnejd) har jag inga dokument att bläddra i och inga lösa lappar att snegla på. Jo, det har jag naturligtvis, om jag vill. Men här är inte avsikten att dokumentera fakta. Jag har bara den diffusa ambitionen att formulera några intryck och iakttagelser från en tid i livet, då mottagningsförmågan var maximal och den barnsliga iveren på topp. Likaväl i fortsättningen som i det föregående är det innehållet i minnesbanken som styr skrivandet.

"VÖRE EN, EN SÅN SÖM SVÖRE, SÅ SÖLLE
DÄ KOMMA VÄL TE PASS NU"

Översatt till vanlig svenska betyder det: Om man vore en sådan som svor, så skulle det komma väl till användning nu. Det var Per Adolf (morfars bror) som yttrade det, när han tagit sig före att röja upp i ett vildvuxet trädgårdshallonland på 1950-talet. Bara den som kommit i närkontakt med hallonbuskar, förstår fullständigt innebörden i det sagda. Hallonbuskar har en otrolig förmåga att skjuta skott och trassla in sig i varandra och de är vassa som nyponbuskarnas nålar. Men Per Adolf gav sig inte. Han røjde upp i landet och fraktade bort avfallet på sin älskade, egentillverkade räv (en enhjulig transportkärra), torkade svetten ur pannan, suckade och sade det ovanstående.

Alla i den generationen var snälla, välmenta och godhjärtade människor, men Per Adolf var, utan tvekan, den jag kom närmast i den generationen. Farfar berättade kusliga spökhistorier, farmors ersättare, Elsa, var ständigt sysselsatt med något, morfar gnolade oftast på någon egenkomponerad sång och mormor stickade strumpor i ett ursinnigt tempo, medan Per Adolf rörde sig i slow motion, pratade i slow motion och han talade sällan, om han inte blev tilltalad eller tilltalad att tala. Det tilltalade honom inte att tala, för att uttrycka det än mera krystat.

Per Adolf utstrålade förnöjsamhet och han var en berättare av Guds Nåde, när han väl kommit igång. Jag hade förmånen att, många, många timmar, sitta hos honom, i hans kök, och lyssna på hans privatlektioner i talekonst. Det handlade mycket om Barrud förr i tiden, men mest om hans utvandring till Amerika och hans

återvandring därifrån. 1907, när morfar (Johan) fått för sig att gifta sig med mormor (Augusta), blev stugan i Barrud för trång och Per Adolf fann sig föranlåten att, i likhet med sina syskon, Ida och August (redan 1893) söka lyckan i Minnesota, USA. Det blev ingen lyckad resa, eftersom Per Adolf redan på järnvägsstationen i Finnerödja kände hemlängtan. I Göteborg blev den känslan starkare och den förstärktes i Hull och Liverpool och växte till den grad under vistesen i det främmande landet, att han återvände till Barrud ett år senare. Borta, för Per Adolf, var inte bra. Men hemma bäst var det med råge. Det var det enda raka, som han själv uttryckte det.

Per Adolf var djupt religiös. Han svor, som vi redan vet, inte ens i hallonlandet och alkohol var honom mycket främmande. En gång hittade han liksom en nål i en höstack.

Far hade tappat en värdefull ägodel (jag tror det var en klocka, möjligen en guldring) och Per Adolf satte igång att leka detektiv. Efter ett systematiskt sökande, hittade han föremålet i hästens krubba, i stallet. Triumferande lämnade han över det funna och yttrade: "Nu sölle en lö va förtjänt å en sup!" (Nu skulle man väl vara förtjänt av en sup). Huruvida han verkligen ville ha hutten, eller inte och om han fick den, eller inte, minns jag inte. Men nog hade han förtjänat den. Det hade han verkligen!

Per Adolf, som ung och som mycket äldre.

Jag tror att Per Adolf hade varit kapabel att utbilda sig till präst eller pastor, om förutsättningar för det hade funnits. Det närmaste han kom i den riktningen, var hans söndagsskollärorekarriär i Barrud. Den varade i många år, men det var ingenting han gjorde någon stor affär av. Han var en mycket skicklig husbehovssmed och han byggde hus som fortfarande kan ses i Barrud. Kolhuset och vedskjulet är främst hans verk. Men jag minns honom framför allt som en utmärkt berättare. Hans verklighetsskildringar, i väl valda ord, var mycket mera spännande än farfars otroliga spökhistorier. Det tyckte jag då och det tycker jag nu.

"GUD SKE LOV, GUD SKE TACK, ATT HANS
SALIGHET ÄVEN ÄR MIN"

Johans i Borga auktionsbok.

Johan i Borga(n) var fars morbror. När seklet var mycket ungt fick han en kallelse att komma hem och ta hand om gården i Borga(n). Johan befann sig då, sedan några år, i USA. Efter hemkomsten blev han jordbrukare, auktionsförrättare och mötesledare i Mosselunds missionshus. Den lilla behändig boken som avbildats här uppe var lagom stor att stoppa i innerfickan på kavajen. Den innehåller massor av information om Vallsjöbolstrakten för inemot hundra år sedan. Jag återkommer till den. Först vill jag förklara rubriken på det här avsnittet. Det är refrängen till en ofta sjungen väckelsesång i Mosselund på 1940- talet och (förmodar jag) långt tidigare, i alla missionshus. Sången börjar: "Det är saligt på Jesus få tro/ och att vara Guds barn blott av nåd. / Det blir härligt hos Jesus få bo/ och där prisa hans trofasta råd". Ingen kunde sjunga de där orden i rubriken så kraftfullt och rent som Johan i Borga(n). Han sjöng så att taket lyfte sig, sa man. Det var förstås en överdrift, för hade så varit fallet, skulle det mötet i Mosselund ha blivit ett friluftsmöte. Missionshuset låg förresten så nära vår äng i Vallsjöbol, att kossorna kunde nosa på den norra väggen, om de sträckte sig över stängslet.

Johan hade det gemensamt med Per Adolf, att han var söndagsskollärare, fast det var nog det enda som förenade deras personligheter. Per Adolf var timid och inåtriktad, medan Johan var oblygt morsk och storvulen i sitt agerande. Han delade söndagsskolelärandet broderligt med Axel i Eriksbacken, som också var Johans motsats i mycket, utan att direkt likna Per Adolf. Fast nu slår det mig (utan inblandning av min SAPP) att Axel och Per Adolf faktiskt var rätt så mycket släkt med varandra. Utan att kolla det, vill jag tro att de var sysslingar. Deras gemensamma anmoder var Maria Moberg i Barrud. De hade olika anfäder, men det är en annan historia.

Jag har den senaste timmen förlorat mig i den där lilla boken som tillhört Johan i Borga(n). Den är ungefär 10 x 15 cm och knappt 2 cm tjock. Där finns massor att hämta om 1920- och 30- talet i Johans bondeliv och affärsverksamhet. År 1934 köpte Johan konstgödsel av Finnerödja Lantmannaförening, företrädd av Filip Andersson i Finnefallet, för 86 kronor och 97 öre, fördelat på: 400 kg 80- procentig superfosfat för 25 kronor jämnt, 200 kg 20- procentig kalisalt för 13 kr och 20 öre, 200 kg ammoniak för 30 kr och 80 öre samt 100 kg Chilesalpeter för 17 kr och 97 öre.

Den där boken är inte bara skit, tänker jag. Den innehåller hundratals namn och där finns så mycket annat. Den högra bilden på förra sidan handlar om en auktion i Vallsjöbol den 22 oktober 1924. Där köpte Oliver Engvall något ospecificerat för 2 kronor och 75 öre, kan man läsa, samtidigt som Oskar Andersson handlade för hela 270 kr och 60 öre och Bernhard Stoltz (en företrädare och släkting på vårt ställe) köpte en separator som kostade 10 kr. Hela auktionen inbringade 410 kr och 95 öre, så Oskar Anderssons inköp sticker verkligen ut. Denne Oskar, som vi kallade Oskar i Vallsjöbol, var en person som jag tidigt i mitt leverne förväxlade med Åskan. Jag uppfattade "Nu kommer Oskar" som "Nu blir det åska".

"DÄ BLER INGET PÅ TIPPEN"

Vi befinner oss i Vallsjöbol och det är fortfarande 1940- tal.

T v: Ingrid i Vallsjöbol, med Britt och Alf. Mitten: Mor, Birgit & Astrid (gäster från Skånings Åsaka) och Alf, vid Skagern. T h: Två från Mossebo och två från Vallsjöbol. Gunnar, Gustaf, Nils och Ernst.

Oskar Andersson, som i dagligt tal kallades Anners- Lars- Oskar, var vår länk mot byn i Vallsjöbol. Där uppe på åsen och i kanten av densamma, låg gårdarna i en lång rad, medan vårt Vallsjöbol låg lite avsides, i skuggan av Kavelbron och mera i kanten av Mossebo, med Mosselund och Borgamossen nära inpå. Man kan förmoda att det känts omtumlande en gång i tiden, för hundra år sedan (från då räknat), då den nära gemenskapen splittrades, på

gott och ont, i samband med det laga skiftet. Några fick bo kvar och några fick flytta på sig och byn blev aldrig mer vad den hade varit. De som brukade vårt (blivande) hemman vid den tiden ansågs nog ha dragit en nitlott i den tombolan, kan man tänka. Fast nitlott? Nej, det tror jag inte, vid närmare eftertanke.

Den som eventuellt spred skvaller på trakten kallades sladdertacka och det framgår ju av genus- valet att namnet var förbehållet kvinnorna. Barn, med samma egenskaper, kallades skvallerbyttor (både pojkar och tjejer). "Svallerbytta bing bång, går i alla gårdar/ slickar alla skålar", var ett hån som kunde höras då och då, oftast helt omotiverat, tänker jag. Oskar i Vallsjöbol var inte någon sladder – tack, tack . . . Men det går ju inte! Hans hustru, Ester, kunde rent teoretiskt ha varit det, men jag vet att hon var raka motsatsen. Nå, Oskar i Vallsjöbol var ingen sladderbagge. Han var en informatör.

Hans kroppshydda och hans röstresurser var i klass med Johans i Borga och jag tror att storleken på deras blåblusar (det vanligaste manliga plagget) var den samma. Däremot hördes Oskar aldrig sjunga. Men han pustade. Det var det förstås många som gjorde men Oskar pustade ljudligare än andra. Redan när han befann sig i farstun hördes hans första pust och när han steg in i köket lät det: Phuuu, phuuu! Så satte han sig ner och berättade i omsorgsfulla ordalag vad nytt som skett i byn och omnejden (Gårdsjö inkluderat) sedan sist. Inte sällan inledde han sin berättelse med det uttalande som står i rubriken här uppe. I samband med det pustade han ännu tydligare än vanligt. Han var en trogen kund hos dåtidens Tipstjänst. Det var stryktips det gällde (1, X, 2) och det gällde att gissa tolv matchresultat, från allsvenskan i fotboll på sommarhalvåret och resten av året från den engelska första- ligan. Det verkade emellertid som att Oskar aldrig gissade tio rätt eller mer. Phuuu!

Det var först i nutiden, när jag bläddrade i gamla gårdspapper, som jag förstod varför Oskar var så nära förknippad med vår familj. Jag noterade då: När far bara var ett barn och förlorade sin mor, utsågs Oskar Andersson till att vara hans förmyndare. Tydligen var reglerna sådana att en utomstående skulle bevaka den omyndiges intressen och på så vis blev Oskar som en gudfar för honom tills han blev myndig, vilket bör ha skett år 1930 (möjligen 1932). Den omständigheten, tror jag, förklarar varför

Anners- Lars- Oskar var mer än en vanlig granne. Han tog sin uppgift på allvar, långt efter det att hans formella förordnande gått ut. Det är bara hedersmän som gör så!

”GO DA, GO DA! DET HÄR Ä INTE JA,
DÄ Ä BROR MIN”

Det fanns en hel del gott humör och även humor i Vallsjöbol. Som jag minns det var det ofta så, att man hörde folk skratta hjärtligt i samtal grannar emellan. Och när det hölls kalas hos någon, var det på något vis både värdfolkets och gästernas skyldighet att vara glada och muntra. Bjudningar av det slaget var förstas vanligast runt jul och nyår, då föräldrarna (och ibland även barnen) fick ta på sig gåbortskläderna var och varannan kväll. Det rörde sig nästan alltid om kaffekalas och det gällde för värdfolket att duka fram minst sju sorters kakor och att erbjuda både påtår och tretår i kaffekopparna. Trots att det var synnerligen sällsynt med munterhetsfrämjande starka drycker i de sammanhangen, var det inte sällan som skrattsalvor överröstade sorlet och slamret av porslin. Glädjen stod, helt enkelt, högt i tak vid de tillfällena. Det var kul att träffas på kalas!

När familjen Engvall i Herrängen bjöd på julkalas fattades det ingenting på borden. Om någon kommit på tanken att göra en tio- i- topp- lista över julkalas i Vallsjöbolstrakten, är jag säker på att Engvalls skulle vunnit den utmärkelsen. En gång fick vi hembakta mocca- bakelser som avslutande tilltugg och det var första gången jag kände den ljuvliga smaken. Kanske tar jag i, men det där bakverket smakade verkligen utsökt och jag har fortsatt att tycka det. När vi i nutiden, någon gång då och då, förgyller tillvaron med en bakelse, är mitt val givet: Mocca- bakelse, såklart!

Nu ska jag berätta varför jag bara drack mjölkchoklad, i Engvalls kök i Herrängen en vinter- eftermiddag, efter timmars skrid- skoaktiviteter på sjön Skagerns is. Till saken hör att vi tillbringade många vinterdagar i Herrängsbacken och på Skagern samt den närliggande lilla Tottsjön och det var inte ovanligt att den generösa familjen Engvall bjöd oss på varm dryck och smörgåsar. En gång satte vi oss ner, rödkindade och hungriga som vanligt, vid bordet och Emelia ställde fram var sin mugg mjölkchoklad och var sin assiett, där det låg två bredda smörgåsar med tjocka skivor av

leverpastej. Jag betraktade min beskärda del med skräck. Nu var goda råd dyra. Man ville inte vara oartig och man ville inte vara hungrig. Varför sa jag inte: Tack, men jag tycker inte om leverpastej! Jag trodde kanske att det inte passade sig, att det var oartigt, så jag valde att säga: Nej, tack. Jag är inte hungrig. Jag var i själva verket jättehungrig. SAPP- en säger att jag ska förklara det där lite närmare. OK då!

Mitt förhållande till leverrätter av alla de slag – inklusive barndomens fiskleverolja - har varit detsamma genom hela livet, från det att vi serverades leverkorv, efter en julslakt i Vallsjöbol på 1940- talet. Jag var väl runt fyra år gammal. Efter att ha tuggat en gång spottade jag ut eländet på golvet. Naturligtvis fick jag veta att det där var dåligt bordsskick. Kanske tänkte jag att usel mat inte krävde något gott bordsskick. Men barn argumenterade förstås inte med föräldrar. Barnen förväntades tiga och tugga. Låt maten tysta mun!

Så där tjugo år senare befann jag mig i fält, på en militär repetitionsövning i Villingsberg. Alltså i Villingsberg, en i alla avseenden gudsförgäten plats i Bergslagen, mellan Karlskoga och Örebro. Vi hade legat i tält flera dygn i sträck och det hade varit synnerligen si och så med mathållningen. Det var 20 – 30 grader kallt. Vi som gjorde vår plikt hade inte så mycket gemensamt, men nu hade vi det, att vi var trötta, frusna och uthungrade. I en lång rad stod vi där, med våra grönbrungråa (grbrgr) matkåsar, för att få vår ranson från kokvagnen. Gissa vad som stod på matsedeln. Jo, jo men! Vi fick var sina två slevar knappt ljummen leverstuvning. Leve kocken. Hurra! (Ironi). Nu eller aldrig, tänkte jag, tog en munsbit och kräktes. Nej, det funkade inte den gången heller. Det sägs ju att man aldrig ska säga aldrig, men det gjorde jag och det var definitivt och slutgiltigt.

En söndagseftermiddag satt Bernt och jag, tillsammans med Bengt och Eldroy, i ett av finrummen i Herrängen och spelade Monopol. Det var ett nymodigt och populärt fritidsnöje och ett parti kunde ta flera timmar. Bäst som vi var upptagna av att kasta tärning, flytta pluttar, köpa gator och torg och bygga hus och hotell, knackade Oliver på dörren. Så steg han in i rummet med en knallhatt på huvudet och en spatserkäpp i handen och sa det som står i rubriken. Eldroy ändrade inte en min, men vi andra skrattade högt och tyckte det var väldigt roligt sagt. Det oväntade och det orimliga uttalandet var verkligen ett gott exempel på godmodig humor, levererad live av Oliver Engvall.

Jag minns också den gången, när vi åkte ner till Herrängen och

köpte jordgubbsplantor (jag tror det var Abundance) som var avsedda för vårt första jordgubbsland. Det skulle bli många land så småningom, men det här var premiären. Familjen Engvall höll som bäst på att plantera ett eget land i sandjorden, nära Otterbäcken. Man hade spänt ståltråd och grävt en decimeterdjup fåra och nu instruerade arbetsledaren himself (Oliver) oss barn, hur det borde gå till. Han såg allvarlig ut och han lät allvarlig, när han tog en planta i handen och placerade den med blasten före, ner i fåran och öste jord över den. Bara roten stack upp ovanför marken. Så skrattade han och sa: Så här ska ni inte göra! Kunde en lektion i jordgubbsodling bli tydligare? Nej, det kunde den inte.

Oliver Engvall var inte bara jordbrukare och jordgubbsodlare. Bland annat var han också skeppare på Skagern och han var en utomordentligt skicklig fotograf. Så många fantastiska bilder han var pappa till!

"DI SÖLLE HA TATT RYSSEN MÄ, NÄR DI I ALLA FALL HÖLL PÅ"

Den här rubriken innehåller en storpolitisk analys som i all sin enkelhet är klockren. Jag återkommer till den.

I böndernas verksamheter var vinterhalvåret till stor del ägnade åt skogsbruk och det var ett hårt liv, eftersom motorsågar och sådant ännu inte fanns. Träd av alla de sorter och storlekar fälldes, kvistades, kapades och transporterades ut till närmaste farbara bilväg, för vidare befordran till uppköparens sågverk och massavedsfabriker. På hemmaplan skedde samma saker, fast i mindre skala i ängar och hagar. Då handlade det om att fylla på förråden av ved i därför avsedda skjul.

Vallsjöbolsgårdarnas skogstegar låg inte nästgårds precis. Med en hästskjuts i maklig takt tog det en halvtimme att ta sig dit. Skogstegarna, som var mycket långa och väldigt smala, sträckte sig från Visjön (eller strax nordost om sjön) ända upp till järnvägen som var ingenting mindre än den västra stambanan, mellan Stockholm och Göteborg. Det fanns till och med utmarker som låg på andra sidan järnvägen, i Råtorp och däromkring.

Vid Mossebo– Visjö– vägen, strax före gården Visjön, fanns det en upplagsplats och därifrån gick det eninterväg, som på sommaren bara var en stig, rakt upp till Vallsjöbolarnas och andra hemmans skogar på den gamla samfälligheten Tiveden. Först var

det plan mark och därefter svagt utför, genom ett kärr (norr om sjön) och sedan var det uppförsbacke i minst en kilometer, innan det åter planade ut. På återvägen var det självklart utförsbacke den där kilometern och det vållade en del problem, eftersom fordonen inte hade någon egentlig broms.

Den hästskjuts som behövdes för att frakta timmer eller massaved, bestod av två slädar. Den främsta var ansluten till skaklar som var fästade vid hästens seldon. Mellan de båda slädarna (eller kälkarna) av trä, förstärkta med ett och annat järnbeslag och med stålskodda skenor, fanns det en kedja, ibland en stång) som reglerade avståndet mellan slädarna. På den främre släden låg det en, på morgonen välfylld, hösäck som hade den dubbla funktionen att vara hästkörarens relativt mjuka säte och hästens traktering under dagen. Man förstår ju då att sittplatsen var mer bekväm på förmiddagens färd, förbi Borgamossen, Lilla Borgan och Sveddebäcken än den var på eftermiddagens hemfärd förbi samma ställen, fast i omvänd ordning.

Jag är rätt säker på att det här var på vintern 1948/ 49. Av någon anledning fick jag den äran att följa med far på ett sådant där dagsverke. Jag förstår egentligen inte vad jag skulle med att göra, för jag gjorde absolut ingen nytta och det var bitande kallt. Den här gången var uppgiften att forsla ner timmerstockar till Visjön, från en avverkning där uppe i skogen. Det gjordes flera vändor under dagen och den ena vändan var ungefär som de andra, bara det att det var nya stockar och att utförsåkningen tenderade att bli snabbare och snabbare allteftersom vintergatans ytbeläggning blev allt blankare. På slädekipaget låg det fem, sex, kanske sju stockar fastkedjade. Om det var riktiga bamse- stockar var det inte mer än högst tre.

Det kritiska var, som redan antytts, utförsbacken. Far hade en slana (kanske en stör) i ena handen och tömmarna i den andra. Med slanan, som släpade i marken, kunde han i någon mån moderera trycket framåt av den tunga lasten och hästkraken försökte samtidigt, så gott den kunde, få de stålskodda hovarna att fästa i den isiga marken. En häst har ju olika gångarter, som skritt, trav och galopp. Ingen av dessa kom dock ifråga här. Hästen kanade, som det såg ut, på alla fyra hovarna, flera hundra meter i sträck. Som tur var kom det inget ekipage i motsatt riktning. Kanske hade försynen enkelriktat den där sträckan. Jag

upplevde det hela som livsfarligt då och jag är lika övertygad nu.

Ännu farligare, på sitt sätt, var det förstås att frakta skogsprodukter från Råtorp, över järnvägen, som nu – till råga på allt – blivit dubbelspårig. Järnvägsövergången var förstås obebakad och tågen var många och fort som fan gick de, i alla fall i jämförelse med en hästfora.

Barn i Vallsjöbol 1948. Fr v: Bernt, Alf, Britt och Barbro.

Det var mitt på dagen och dags för hästen att tulla på det medhavda höet och dags för far och hans medarbetare (?) att ta fram termosar och smörgåspaket. Samtidigt anlände en annan transportör till upplagsplatsen. Det var Karl i Visjön och hans last bestod av massaved som han snyggt och prydligt lade i ett lad strax intill våra timmervältor. Han var nästan hemma, men förvånande nog tog han också fram sin matsäck, som mycket likande vår och satte sig ned vid vår lilla tillfälliga eld, som gjorde gott åt kalla fötter. Där utspann sig så ett samtal mellan två personer, till vilket en (jag) lyssnade, utan att lägga mig i. Av naturliga skäl minns jag inte detaljer i samtalet. Däremot minns jag allvaret och de klara ställningstagandena. Det här var vid den tiden, då Europakartan för de närmaste femtio åren höll på att ta form. Tyskland var på väg att bli en självständig stat igen och Stalin och hans påtvingade medlöpare där borta, öster om den blivande järnridån, prövade alla möjliga maktmedel, för att sätta så många käppar i de västliga hjulen som möjligt.

Blockaden av Väst– Berlin var kulmen på krisen. Det var i det läget som Karl i Visjön avslutade sitt ställningstagande med den mening som står i början av detta kapitel. Han menade att Västmakterna inte skulle ha stannat upp i sin offensiv under det andra världskrigets slutskede. De borde ha avpolletterat Stalin, medan de var i farten, menade han. Rätt eller fel? Tja, vad visste jag då? Inte mycket och det finns sällan bara rätt eller fel. Det finns många kompromisser mellan dessa ytterligheter.

”MAN SKA INTE SÄLJA SKINNET,
INNAN (FÖRRÄN) BJÖRNEN ÄR SKJUTEN”

Fr v: Hilding Hagberg, Tage Erlander, Gunnar Hedlund,
Bertil Ohlin och Jarl Hjalmarsson.

Kvintetten här uppe var kända ansikten i tidningarna och lika kända röster i radion på 1940- talet. Vi ser en äkta kommunistisk vänsterytter, en trägen socialdemokrat, en bildad bondeförbundare, en från folkpartist och en habil högerytter. Geografiskt härstammade de från Lappland, Värmland, Ångermanland och Skåne x 2. På den tiden hade männen i stort sett monopol på politiken, medan kvinnorna fick nöja sig med att vara stöttande kvinnoförbund. Koalitioner förekom, men blockpolitik fanns inte, i alla fall inte i den form vi numera är vana vid. Men det debatterades i radion och såklart i riksdagen så att det stod härliga till och man kallade varandra ”herr efternamn”.

Herr Hagberg hyllade Stalin och delade ut rejäla vänstersmockor mot Erlander och hans sossar. Men i voteringarna lade hans parti ner sina röster och lät Erlander få sin vilja fram, eftersom det var det minst dåliga, enligt Hagberg. Herr Erlander kunde ta ut svängarna, viss om att han hade runt femtio procent av valmanskåren i ryggen. I mitten manövrerade Herr Hedlund med glimten i ögat och en räv bakom vartdera örat. Hans högerjabbar fick herrar Ohlin och Hjalmarsson att ducka och hans vänsteruppercuts mot herr Erlanders haka kändes nog. Strategen, herr Ohlin, hade ständigt garden uppe och väntade ut sina motståndare. Sedan gav han dem på nöten, i tur och ordning. Hans tonfall antydde att han egentligen var dem överlägsen i allt, särskilt i ekonomiska frågor. Herr Hjalmarsson var tämligen förutsebar, trots att han var kunnig i trolleri. Hans raka högerslag blev mest som duttar, om de inte hamnade i tomma luften och – säga vad man vill – någon knockoutkung var han inte. Lika lite som de övriga fyra i den politiska boxningsringen. Om någon vann debatterna, så var det på poäng. Alltså, politiska poäng.

Lokal politik var ingen stor sak i Vallsjöbol. Det var ingen som skröt med att han/ hon var socialdemokrat, till exempel, lika lite

som att någon bad om ursäkt för att man var bondeförbundare. Visst hörde man väl talas om Fredberg, Ljungkvist och Blad, bland andra, men vad de stod för, var rätt så diffust, i alla fall för oss barn. Ville man uppleva hetsiga debatter på riktigt, i Vallsjöbol, fick man följa med far på jaktvårdsmöte. Där talades inte politik, men debatt var det minsann. Man fick klart för sig att folk kunde ha väldigt olika uppfattningar om saker som skulle göras gemensamt. Det en deltagare ansåg riktigt och rättvist, förkastades av en annan, eftersom han ansåg att det var fullständigt fel och synnerligen orättvist.

Apropå jakt: Herr Hedlund i Rådom hade för vana att, minst en gång per debatt, göra det där uttalandet i rubriken. Att ta ut någonting i förskott var dumt på 1940- talet och det är säkert lika dumt i dag. "Det är bättre att vänta och se, ty av skadan blir man vis. Men kommer tid, kommer råd och bättre sent än aldrig. Det är inte ens fel när två träter." Eller hur, herr Erlander och övriga herrar i vår Herres alla hagar på det härliga fyrtiotalet?

Nu vill min SAPP att jag säger något om de familjefoton som visats i det föregående och i fortsättningen. Alla är tagna med mors lådkamera som hon köpte från någon postorderfirma i slutet av 1920- talet. Är hon, i undantagsfall, själv med på något ställe, så är det far som fått förtroendet att trycka på knappen. Hon tog hundratals foton. Här följer en, på äldste sonen i Skagersvik (hos goda vännerna Greta och Oskar, senare bosatta i Röfors) år 1940. Det är fotodokumentation, när den är som bäst. Nästan i klass med Oliver Engvalls bilder. Och en sak till: Det är faktiskt Olivers systersons (Linus i Mossebo) välputsade bil:

"OM VÅREN, OM VÅREN, DÅ ÄR DET ALLRA BÄST,
DÅ HAR VI SÅ ROLIGT OCH LEKA ALLRA MEST"

I Alice Tegnér's barnvisa är alla årstider, i rättvisans namn, bäst. På orgeln i Vallsjöbol stod hennes visbok ständigt framme och så var det nog på flera orglar i andra hem. Hennes visor var kända, omtyckta och ofta sjungna på 1940- talet. *"Då plocka vi gullvivor och sippor vita, blå och så vi svänga om och runt i ringen gå"*, löd fortsättningen. Jo, då. Vi plockade blommor på våren. I visan sjöngs gullvi´vor, med betoning på "vi", för rytmens skull. Om vi, över huvud taget, plockade gullvivor, så låg betoningen på "gull".

Att den blomman var Närkes landskapsblomma och fridlyst, visste vi inte. Båda begreppen var helt okända, tror jag och vi hade förstås inga som helst tankar på att plocka blommor i Närke. Blommorna vid Malmbergs (som vi kallade Malmbärs) var däremot inom bekvämt gångavstånd och där fanns en flora som ingen annan stans. Marken var översållad av vita, gula och blå blommor som vittnade om att där funnits en trädgård en gång i tiden. "Gamla hemmet" kallade Hildur Vörde stället och det förklarade ju en del. Från vår åker, den med alla stenrösen, var det bara att kliva över stenmuren och så var man där. Vi barn tog oss nog friheten att begagna oss av någon slags allemansrätt, som vi inte visste ett dyft om och som, i alla händelser, inte gällde där, om rätt skulle vara rätt. Och det skulle det vid den tiden!

"OM SOMMARN, OM SOMMARN, DÅ ÄR DET ALLRA BÄST,
DÅ HAR VI SÅ ROLIGT OCH LEKA ALLRA MEST"

"Då ro vi ut på viken, där vågorna de slå och så vi svänga om och runt i ringen gå". Nej, kära Alice, det gjorde vi inte. Men "då cykla vi till viken (Otterbäcken), där vågorna de slå och så vi svänga om och uppför Herrängsbacken gå". Hur många gånger åkte vi utför den backen och hur många gånger stretade vi uppför densamma? Många, många! Och visst rodde vi ut på Skagern ibland, men det var först senare, när Bernt hade en egen båt eller åkte "snålskjuts" med arbetskamrater från Gårdsjö. Att lägga ut långrev var kul och ännu mera kul att vittja den dagen efter.

I Vallsjöbol fanns det en uppsjö, höll jag på att skriva, av sjöar och vattendrag, utöver Skagern och Unden, inom rimligt avstånd. Närmast oss fanns Visjön, Tottsjön, Vallsjön, Narven och Gårdsjön, vilka alla var utflyktsmål då och då. På sommaren var

det bad och fiske (med metspö, möjligen kastspö) som gällde och på vintern var det skridskoåkning och spel med små stenhårda röda bollar. Det skulle föreställa bandy, där lagom stora stenbumlingar markerade målen. Att göra "stolpe in" på den planen var inte att tänka på. Fanns det regler? Ja, men de var mycket ungefärliga.

"OM HÖSTEN, OM HÖSTEN, DÅ ÄR DET ALLRA BÄST,
DÅ HAR VI SÅ ROLIGT OCH LEKA ALLRA MEST"

"Då få vi plocka äpplen och plommon gula, blå och så vi svänga om och runt i ringen gå". Ja, visst fick vi det. Men vad hade Fru Tegnér emot päron. Man ska visserligen inte blanda äpplen och päron, sägs det, men på Vallsjöbolstrakten var päron minst lika vanliga som äpplen. Pallade vi päron och äpplen och bar vi äppelknyckarbyxor? Det plagget var ingalunda obekant för oss. Det fanns en oskriven regel att långbyxor fick bäras, först efter konfirmationen. Det fanns ju så många oskrivna regler och lagar som satte gränser. Men de var till för att testas och ibland överskridas. Den där sortens benkläder kallade vi golfbyxor, utan att ha en aning om vad golf var. Golfströmmen fick vi däremot lära oss något lite om. Den hade ingenting med elektricitet att göra. Utan golfström skulle vi ha haft istiden kvar i Norden, sa man. Lite överdrivet kanske, men tack i alla fall, golfströmmen!

Men på hösten: Då få vi plocka päron, i trädgård hos Bengt Öh och sen vi svänga om och i affären stå i kö".

"OM VINTERN, OM VINTERN, DÅ ÄR DET ALLRA BÄST,
DÅ HAR VI SÅ ROLIGT OCH LEKA ALLRA MEST"

T v: Bernt och Alf på skidor (1948), med Malmbergs ladugård i bakgrunden. T h: Britt och Alf i liknande mundering.

"Båd´ skridsko och skida vi då få prova på och så vi svänga om och runt i ringen gå". Så vist var det ordnat att, om vi först åkte skidor och därefter skridskor, behövde vi inte byta skor. Pjäxorna var avsedda för båda aktiviteterna, eftersom dåtidens skridskor

var lösa prylar av stål och de spändes fast med läderremmar runt kängorna. Att slipa sådana skridskor kom aldrig ifråga. De var minst lika slöa som utövarna på isen.

Jag har redan talat om våra vinterlekar och ska något tilläggas, skulle det vara: Det var väldigt kallt på vintern. Kanske säger någon: Det är väl det som kännetecknar vintern. Snö och kallt! Absolut är det så. Men lika väl som det kan vara hett och kokhett, kan det vara kallt och svinkallt. Det kan vara vargavinter. Och även om vargar aldrig syntes i våra skogar på den tiden, så var vintrarna bistra så det förslog. Vi levde liksom i en frysbox under flera månader, men när den boxen avfrostades fram i april månad, var våren så mycket mera välkommen, även om det kändes tomt att lägga skidorna och skridskorna på hyllan ett bra tag framöver.

Samtidigt som jag sitter här och skriver och smågnolar på den där ringleksvisan, tänker jag att hon hade rätt, Tant Tegnér. Att vara barn i Vallsjöbol på 1940- talet var inte bara bra. Det var bäst på våren, det var bäst på sommaren, det var bäst på hösten och det var bäst på vintern. Men kanske, kanske ändå, att det var allra bäst på våren.

Den där obeskrivbara känslan att det var dags att plocka fram stenkulorna, pumpa cykeln och fotbollen, byta vinterkängor mot gymnastikskor och se de sista smutsiga snödrivorna, där borta vid stenvuren på gränsen mot Malmbergs, så sakta smälta undan . . . för att ge plats åt snödroppar, krokusar och sippor . . . det var fröjd, det var vårkänsla.

EFTERTEXT

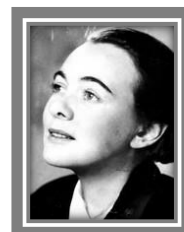
Den här berättelsen började med ett par versrader av Karin Boye, den mästertliga magimakerskan från Västergötland. Hon levde i en tid då grundläggande livsbetingelser, som idag är självklara, var förbjudna, tabubelagda och straffbara. Jag minns, med blandade känslor, hennes framtidsroman Kallocaín, med all sin svärta. Det är mer än femtio år sedan och läsningen var inte frivilligt. Skolan bestämde att eleverna skulle läsa den, så man gick till Karströms Bokhandel och köpte ett häftat exemplar som skars upp på Magasinsgatan och lästes där i ett rum med tredelat fönster, som vätte mot Trädgårdsskolan. Det var omtumlande att läsa den. Den brukar nämnas samtidigt som George Orwells "1984", som denne skrev år 1948, samtidigt som vi åkte skidor och skridskor i

Vallsjöbol eller sparkade boll på Vallsjöbolsvallen, som inte hette så. Fotbollsplanen hette faktiskt ingenting. Den kunde ju, med Degerfors IF:s Stora Valla som förebild, ha kallats Lilla Valla. Det låter fint och nästan lite spanskt. Men nu tror jag mig minnas att vi kallade den för "Hansatörpeplan". Det låter inte ett dugg utländskt. Fast kanske lite finskt, faktiskt och med tanke på att finska varit modersmål långt in i hemmanet Vallsjöbols fyrahundraåriga historia, är det inte ens långsökt att tänka tanken. Jag menar nu inte att namnet "Hansatörpeplan" är sprunget ur det finska språket. Det handlar bara om associationer.

Min berättelse avslutades med vårkänslor och då känns det rätt att, i denna eftertext, stanna kvar hos Karin Boye ett par minuter till. Det är mitt privilegium att få välja fritt och det är inget svårt val. Det finns inte mycket i den svenska litteraturen som är vackrare, enligt min uppfattning.

Alice Sandström-Tegnér föddes i Karlshamn på våren 1864 och avled i Djursholm på våren 1943. Karin Boye föddes i Göteborg på hösten år 1900 och hon valde att avlida i Alingsås på våren 1941.

Ja visst gör det ont när knoppar brister.
Varför skulle annars våren tveka?
Varför skulle all vår heta längtan
bindas i det frusna bitterbleka?
Höljet var ju knoppen hela vintern.
Vad är det för nytt, som tär och spränger?
Ja visst gör det ont när knoppar brister,
ont för det som växer
och det som stänger.

Ja nog är det svårt när droppar faller.
Skälvande av ängslan tungt de hänger,
klamrar sig vid kvisten, sväller, glider -
tyngden drar dem neråt, hur de klänger.
Svårt att vara oviss, rädd och delad,
svårt att känna djupet dra och kalla,
ändå sitta kvar och bara darra -
svårt att vilja stanna
och vilja falla.

Då, när det är värst och inget hjälper,
brister som i jubel trädets knoppar.
Då, när ingen rädsla längre håller,
faller i ett glitter kvistens droppar
glömmer att de skrämdes av det nya
glömmer att de ängslades för färden -
känner en sekund sin största trygghet,
vilar i den tillit
som skapar världen.

Tack för visat intresse!

Tanken är att det ska bli en fortsättning, med flera
iakttagelser och intryck, under rubriken

FRÅNVARANDE I VALLSJÖBOL

UNDER 1950- TALET

2017-03-06

/ Alf